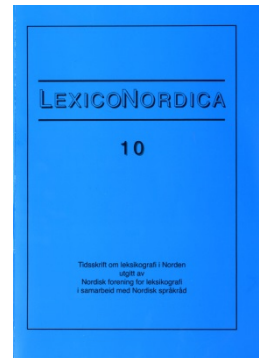

LexicoNordica

Titel: Flerspråkiga juridiska ordböcker
Forfatter: Marcus Galdia
Kilde: LexicoNordica 10, 2003, s. 119-131
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Flerspråkiga juridiska ordböcker

1. Fackordböcker och översättning

Juridiska fackordböcker ägnar man sig företrädesvis åt när man skall sätta igång och översätta juridiska texter eller som en följd av det. Problem vid översättning av juridiska texter leder nämligen mer eller mindre omärkligt fram till lexikologiska och lexikografiska frågeställningar. Det sker av olika orsaker. För det första är det som skall översättas – en oenhetlig juridisk terminologi – inte tillräckligt avgränsat från allmänspråket, för det andra kan de översättningsproblem vi träffat på lösas bara med hjälp av juridiska ordböcker (Mattila 2002:739). Det är därför nödvändigt att reflektera över grundvalarna för lexikologisk aktivitet och över framtidsperspektiven för den.

Juridisk översättning sker i regel mot bakgrund av flera ofta mycket olika rättssystem som skall uttryckas på flera olika språk. Dessutom översätter man t.ex. i EU-länderna juridiska texter till olika språk inom ramen för en enhetlig men inte fullbordad EU-rätt, och när det gäller att skapa en enhetlig rättsterminologi för det mångspråkiga EU uppstår det terminologiska frågor. En motsats till detta utgör språk som används för att beskriva flera olika rättsordningar (tyska, engelska, franska) och flerspråkiga nationella rättssystem (t.ex. i Finland och Belgien). Så länge det inte finns något enhetligt referenssystem för olika rättsspråk kommer frågor kring juridisk lexikologi och frågor kring lexikografi att vara ett av de centrala forskningsområdena när det gäller juridisk översättning (Galdia 2003b:4).

2. Lexikografiska problem

Det ligger nära till hands att ty sig till ordböcker när man ställs inför problem vid översättning av juridiska texter. På grund av detta behov inom fackkretsar har det sammanställts många olika juridiska fackordböcker (Mattila 1999:809). De lexikografiska principer som författarna till sådana publikationer implicit eller explicit iakttar är mycket varierande och i sin mångfald måste de förklaras (Lundmark 1999:59). Att undersöka de principer som hittills tillämpats vid redigeringen av juridiska fackordböcker är ytterst nödvändigt också med tanke på att de lexikografiska problemen i samband med flerspråkiga juridiska ordböcker hänger ihop med de fackspecifika

juridiska förutsättningarna, något som å andra sidan påtagligt försvårar det teoretiska och praktiska arbetet på detta område.

Kännetecknande för de flesta fackordböcker som finns tillgängliga på marknaden idag är att de är tämligen provisoriska till sin karaktär. Författarna verkar snarare ha försökt uppfylla praktiska tidsmässiga krav än att problematisera lexikologiska och lexikografiska spörsmål. En sådan inställning är rentav förståelig i ljuset av den forskning som hittills bedrivits: det har tills vidare inte framlagts något klart och teoretiskt välunderbyggt koncept för hur en juridisk ordbok bör se ut. Forskningen och förlagsvärlden har dock under de senaste åren utvecklat nya arbetsmetoder som torde kunna bidra till att föra diskussionen om lämpliga lexikografiska principer för flerspråkiga juridiska ordböcker framåt.

3. Sammankoppling av lexikografiska och juridiska problem

Hittills har man utgått ifrån att en ordbok som redigerats på fackspråkliga grunder principiellt kan stödja sig antingen på begrepp eller på termer (Manuila 1981:58). En ordbok som utgår från fackbegrepp kan utarbetas antingen i form av en encyklopedi, där begreppen definieras och kommenteras, eller som en klassifikation, där fackbegreppen från ett visst område innehållsligt ordnas eller listas enligt logiska eller ontologiska principer. För begreppsorienterade ordböcker används också benämningen *thesaurus*, som avser ett mycket omfattande verk, oftast en utförlig encyklopedi, där uppslagsorden är alfabetiskt ordnade. I en *thesaurus* kan dock också termer och inte bara begrepp tas med.

Facktermer dokumenteras i ordböcker, ordlistor, glossarier, termlistor samt i *thesaurusar* (numera också elektroniska) sammanställda på olika vis. När det gäller rättsspråket är det framför allt följande typer som är relevanta:

- ordförteckningar/ordlistor med korta definitioner och orden ordnade alfabetiskt eller enligt klass
- glossarier, som för det mesta innehåller mindre brukliga eller mindre kända facktermer och som ofta förekommer i anslutning till vetenskapliga avhandlingar, varvid facktermerna också definieras eller kommenteras utförligare än i ordlistor
- termlistor, som mestadels innehåller termer från en viss vetenskapsgren ordnade systematiskt och utan definitioner.

De praktiska behoven leder ofta till att denna typologiska indelning inte gäller enskilda ordböcker och att blandformer är vanliga. Detta faktum behöver inte nödvändigtvis ses som något negativt, men det

tydliggör de praktiska behov som måste tillgodoses genom det lexikografiska arbetet. Forskningen kan dock inte oreflekterat acceptera alla de lösningar de praktiska behoven lett till utan måste tvärtom ställa frågan i vilken grad de verkligen motsvarar faktiska problem och i vilken grad de är uttryck för vetenskapligt ohållbara föreställningar om översättning av juridiska texter (Galdia 2002a: 5).

En flerspråkig juridisk ordbok behöver inte nödvändigtvis vara ett hjälpmedel med uppslagsorden alfabetiskt ordnade. Den alfabetiska uppställningen skymmer ofta de semantisk-systematiska kopplingar mellan juridiska termer som vore ytterst informativa för användaren (beträffande begreppsordböcker se Hausmann 1985:368). Det är visserligen möjligt att genom hänvisningar och förklaringar vid de enskilda uppslagsorden kompensera denna brist. Men att försöka åskådliggöra semantisk-systematiska grupptillhörigheter inom ordförrådet i en alfabetiskt ordnad fackordbok så att det skulle tillgodose användarens behov lyckas sällan. Semantisk-systematiskt utformade fackordböcker som presenterar ordförrådet t.ex. inom avtals- eller försäkringsrätt används gärna i praktiken. Att tydligare än förr försöka åskådliggöra de här kopplingarna vid utarbetandet av lexikografiska verk löser dock inte problemet med klassificeringen av lemmen i problematiska fall, dvs. när rättssystemen är inkompatibla. En semantisk-systematiskt uppställd ordbok är när allt kommer omkring bara ett praktiskt hjälpmedel och inget instrument för tillförlitlig dokumentation av lexikal ekvivalens inom flera fackspråk.

Största delen av de juridiska fackordböckerna klassificeras som "restricted (special) dictionaries" i motsats till "general dictionaries" eftersom de baserar sig på en språklig variant som är empiriskt fastställd eller förmodad (Zgusta 1971: 204). Detta behöver dock inte betyda att de dokumenterar uteslutande fackvokabulär. Det är tänkbart och ändamålsenligt att ta med ordklasser och uttryck som visserligen inte hör till fackordförrådet men som ofta används i förbindelse med fackord och som därför representerar fackordförrådet i en vidare bemärkelse. I sådana fall vore det dock önskvärt att tillfälligt fackartat bruk av icke-fackuttryck anges och markeras klart i ordboken.

De juridiska ordböckerna uppkom ur ordlistor med motsvarigheter på ett främmande språk. Ordböcker av det slaget var förteckningar över de mest använda begreppen och inte en dokumentation över det juridiska fackordförrådet. Några reflexioner kring sambandet mellan de begrepp som listades och det rättssystem de ingick i förekom sällan, för att inte tala om vilka följder vilseledande angivelser emellanåt kunde ha. Författarna diskuterade visserligen ibland de fackspråkliga aspekterna på det ordförrådet de behandlade men gick inte in på specifikt rättsliga och lingvistiska frågeställningar som sambandet mellan olika rätts- och språkssystem. Så står det t.ex. i förordet till *Dictionary*

of *Legal and Commercial Terms (English-German)*, London, 1983, s.V av Alfred Romain:

The language of law is closely interrelated with the language of economics and of the business, at least in the fields of trade, money and banking, insurance and commercial associations. Legal language also boards on technology, for instance in the fields of patents. The relationship of legal language to the state and to political matters – administration, democratic institution, foreign relations – is obvious. This dictionary is intended to be comprehensive within this scope, including recent developments, also taking into account the many legal terms overlapping with those in common parlance. The development of law in England for a thousand years continues to be mirrored in present-day English and its American outgrowth; this explains why many terms and expressions of former times have also been included.

I det här förordet tas specifikt juridiska översättningsproblem inte upp. Svårigheten med att föra över ett rättssystemets fackbegrepp till ett annat rättssystemets fackspråk diskuteras inte. Därvidlag handlar det inte bara om en brist hos det citerade förordet utan också om ett lexikografiskt problem i själva ordboken. För användaren blir den här försummelsen särskilt graverande i fråga om lemman eller rättsbegrepp som är centrala inom ett rättssystem men som inte förekommer i den funktionen i ett annat. T.ex.:

Rechtsgeschäft n juridic act, legal transaction, legal act, act of party, private act, also: contract, dealing or transaction; ... (Romain 1985).

Ingen av de betydelser eller förklaringar som författaren anger motsvarar tillnärmelsevis betydelsen hos termen *Rechtsgeschäft* inom det tyska civilrättssystemet, något som dock inte framgår av artikeln. I denna ordbok utnyttjas ofta förklaringar som på grund av de allmänt hållna formuleringarna inte fångar kärnan i det främmande rättsbegreppet:

writ gerichtlicher Befehl ... Schriftstück.

Den historiska bakgrunden och den specifika betydelse denna speciella skrivelse har för "common law" förklaras inte (jfr *writ* i David (1978: 327); Heinrich (1971:17); Hiltunen (1990:14). Ibland förekommer det att relevanta kvalifikationsproblem varken anges eller antyds, t.ex.:

trust Vertrauen n, Treuhand f, ... Trust.

Här saknas i synnerhet angivelser om de sakrättsliga verkningar en "trust" har (jfr *trust* i Ferid (1986:146, 153f). Ibland är angivelserna

förvirrande på grund av mängden heterogen information som ges för ett uppslagsord, exempelvis:

administrator Verwalter m, Beamter m, gerichtlich eingesetzter Nachlaßtreuhänder (=N), Intestatnachfolgeabwickler m, (in diesem Sinne Nachlaßverwalter = N) Nachlaßpfleger m (bes bei Intestatserbfolge), Kurator m.

De många olika tyska motsvarigheterna till *administrator* gör inte en översättares uppgift lättare, i synnerhet som han eller hon förses med förklaringar som "gerichtlich eingesetzter Nachlaßtreuhänder" eller en neologism som "Intestatnachfolgeabwickler", som väl knappast ens följer den tyska språknormen, i stället för att få ett behövt rättsbegrepp. Inom tysk materiell rätt skulle *administrator* motsvaras antingen av *Testamentsvollstrecker* 'testamentsexekutor' eller *Nachlaßverwalter* 'boutredningsman' (Ferid, 1986: 394). Begreppet "administrator" ger alltså upphov till felaktiga konnotationer om det översätts till tyska med hjälp av arvsrättsliga termer, eftersom det av en sådan översättning inte tydligt framgår, att begreppet inte har någon exakt motsvarighet inom tysk arvsrätt. En lösning för den här exempelartikeln vore att ge en förtydskad motsvarighet, t.ex. *administrator* – *Administrator*, och förse artikeln med en tydlig förklaring om att arvet inte tillfaller arvingarna direkt i det angloamerikanska rättsystemet utan enligt rättsordningen går antingen till en "executor" som utsetts av rätten, eller om testamente saknas till en "administrator" som fungerar som personlig representant för arvlåtaren (Ferid 1986:392). En sådan teknik används redan, närmare bestämt just i sådana fall då en översättning av ett främmande rättsbegrepp med en rättsterm ur det egna rättssystemet skulle ge vilseledande associationer och det är möjligt att bilda en neologism som inte utgör något allvarligare brott mot språknormen. En neologism ger nämligen användaren signaler om att ett översättnings- och kvalifikationsproblem föreligger. Tillgrips existerande terminologi vid översättning skymmer problemet lätt.

Utifrån det lexikografiska material som hittills presenterats kan man konstatera att juridiska ordböcker också måste ha som uppgift att göra användaren medveten om fackspecifika egenheter. Alltid när det är nödvändigt måste den historiska kontexten (som vid *writ*), det rättsystematiska sammanhanget (som vid *Rechtsgeschäft* eller eng. *consideration*) eller kvalifikationsproblemen (som vid *administrator* eller *trust*) anges eller indexeras, då en explicit förklaring ofta inte är möjlig på grund av ordbokens praktiska egenskaper. I problematiska fall bör också litteraturanvisningar kunna ges som lösning på kvalifikationsproblem. Om det inte är meningsfullt att ge en översättning, som t.ex. vid *administrator*, så gör man det inte. I stället tillgrips ett översättningslån eller en neologism och översättningen

motiveras i form av en kommentar om den rättssystematiska innebörden hos lemmat. De ovan framställda kraven kan förefalla överdrivna men är absolut nödvändiga om den flerspråkiga juridiska ordboken skall hålla måttet i praktiken.

4. Juridiska facklexikografiska strävanden i Finland

I Finland kan man inte minst tack vare att myndigheterna är tvåspråkiga blicka tillbaka på en lång tradition av två- och flerspråkiga juridiska ordböcker (Kemppinen 1999:363). Redan 1881 utkom en finsk-svensk ordlista över myndighetsterminologi *Ruotsalais-suomalainen virkakielen sanasto* ['Svensk-finsk kurialordlista'] utgiven av det finska litteratursällskapet (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Ordlistan vidareutvecklades av en kommitté inom den kejsrerliga senaten och utkom, även nu utgiven av finska litteratursällskapet, under namnet *Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto / Svensk-finsk lag- och kurialterminologi*. I den lilla boken på bara 89 sidor finns främst fackbegrepp listade. På sina ställen förekommer dock också verb och till och med hela fraser som enligt redaktionskommitténs uppfattning i och för sig hade hört hemma i en allmän ordbok men som på grund av sin frekvens i förvaltnings- och domstolsspråket har tagits med. Redaktionskommittén hade också som strävan att utveckla det finska rättsspråket, något som framgår av förordet (här i [modern] svensk översättning):

Detta verk bygger på en materialsamling som Kirjallisuuden Seura låtit trycka och som är sammanställd på grundval av lagboken och förordningarna och en del andra källor. Vid redigeringen har kommittén blivit allt mer övertygad om att det finska språket är ett gångbart redskap inom alla de områden som hör till kommitténs arbetsfält, även om många olika ord ibland används för samma begrepp. Den största nyttan med ordlistan torde vara att den kan bidra till att finskan kanske i högre grad än vad som annars vore fallet befästs i fråga om användningen av ord och fraser som inom lag- och ämbetsspråket, så kallade *termini technici*. För att bidra till att skapa större enhetlighet har kommittén i allmänhet valt ut ett enda av de ord eller uttryck som språket kan uppvisa för ett och samma begrepp. Två eller fler finska betydelser har angetts bara då det varit påkallat på grund av dialektskillnader och i de fall då kommittén ansett att det ord som varit i bruk varit så illa utformat att den försökt introducera ett annat förslag.

Kommittén har alltså haft språkvård för ögonen och har bidragit till standardiseringen av det finska rättsspråket.

Svenskans inflytande på finskan är därvidlag uppenbar:

abandon abandonni, meriwakuutetun omaisuuden luovutus
abandonnera abandonnita, luovuttaa meriwakuutettua omaisuutta
acceptera akseptata, hywäksyä wekseli; a-s till betalning i Helsingfors hywäksytään maksettawaksi Helsingissä.

Inte bara explicit juridiska begrepp togs med, t.ex.

backstugusittare, -hjon mäkitupalainen, mökkilainen

utan också latinska fackuttryck som exempelvis

curam agens kirkkoherran-wiran hoitaja

och verb

förhjelpa; f. ngn till dess rätt, saattaa l. auttaa jku hänen oikeutensa l. oikeutensa nautintoon.

Ett verk som blivit särskilt känt är dock Y.J. Hakulinens *Suomalais-ruotsalais-saksalainen lakikielen sanakirja hakemistoineen* ['Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok med register'], som kom ut 1944 i Helsingfors. En förbättrad upplaga kom ut i Borgå 1974 under titeln *Uusi lakikielen sanakirja. Laki ja liikekielen sanasto. Suomi-ruotsi-saksa* ['Nya juridiska ordboken. Lag- och affärsspråksvokabulär. Finsk-svensk-tysk']. Ordboken ger både svenska och tyska motsvarigheter till de finska lemmarna, det senare ursprungligen för att göra finsk rätt mera känd utanför Skandinavien (Hakulinen, 1944: s. V). Vidare är det värt att notera att riktningen inte längre är från svenska till finska och tyska utan att finskan är utgångsspråket. På sextio år har alltså det finska rättsspråket vidareutvecklats och stabiliserats i så hög grad att det fungerar som verktyg för att hantera ett rättssystemets komplexitet. I vissa fall har författaren, med stöd av finska litteratursällskapet (SKS) språkkommitté, stannat för att skapa neologismer, t.ex. *varhennuspäiväys* 'antedatering' och *myöhennuspäiväys* 'postdatering'. Hakulinen utgår ibland från mycket vida begrepp inom rättsspråket och tar med ord som *aika/tid/Zeit*, *alkoholipitoinen/alkoholhaltig/alkoholhaltig*, *alkukieli/originalspråk/Ursprache*. Rättssammanhanget åskådliggörs emellanåt med fraser, tex. *tarjous on tullut perille oikeassa ajassa/anbudet har kommit i rätt tid/ der Antrag ist rechtzeitig zugegangen* (för uppslagsordet *aika*), ibland däremot, som t.ex. för *alkoholipitoinen* anges det inte. Också vissa allmänna verb lemmatiseras, t.ex. *alkaa* 'börja', varvid dock endast den fackspråkliga användningen anges, t.ex. *vanhentuminen alkaa, vanhentumisaika alkaa kuluu/preskriptionen börjar löpa/die Verjährung beginnt*. En användare som inte kan finska kan med hjälp av artikeln inte dra en

direkt slutsats om vad uppslagsordet betyder. Annorlunda förhåller det sig med verb med regelrätt juridisk betydelse som t.ex. *aiheuttaal/förorsaka/verursachen*. För dessa ges den regelrätta verböversättningen före frasmaterialet. Vidare ingår artiklar som *aikaansaaminen/åstads-kommandel/Zustandekommen, Erzielen, Herbeiführung* och *aikayksikkö/tidsenhet/Zeiteinheit*, som knappast kan klassificeras som rättsliga begrepp även om de förekommer ibland i juridiska texter. På det hela taget är den förhärskande tendensen i Hakulinens ordbok att lexem som är vanliga i det juridiska språket tagits med även om de inte kan anses vara regelrätta rättsbegrepp i snäv bemärkelse.

Däremot söker man förgäves efter begrepp som "positive Forderungsverletzung" eller "Drittschadensliquidation" som är en utmaning för varje översättare av juridiska texter. I fall där det för den juridiska översättaren handlar om begreppsliga motsvarigheter ger ordboken för det mesta bara omskrivningar av begreppsinnhållet, t.ex. *vireillepanokeino, -tapa – sätt för anhängiggörande – Art der Herbeiführung der Rechtshängigkeit, der Erhebung einer Klage*. Vilken den funktionella motsvarigheten till det finska fackbegreppet är inom den tyska rättegångsterminologin anges dock inte.

Rättsligt relevanta lexem tas upp också i icke fackspråkliga ordböcker. I förordet till *Suomalais-venäläinen sanakirja* ['Finsk-ryska ordbok'], Moskva 1977, skriver författarna I. Vahros och A. Scherbakoff (här i svensk översättning):

Vid översättningen av finska ord och uttryck har författarna försökt hitta så stil- och nyansmässigt exakta motsvarigheter som möjligt för att stil och expressiv nyans i mån av möjlighet skall framgå. Ytterst svåra att översätta till ryska är ord som speglar begrepp inom det finska administrativa och samhällspolitiska livet. Författarna har i dessa fall mycket ofta blivit tvungna att ty sig till beskrivande översättningar och lägga till erforderliga lämpliga förklaringar för ryska användare.

I jakten på ekvivalenter inom det juridiska fackområdet försöker sig författarna alltså på beskrivningar. Så är fallet t.ex. för *oltermanni* 'ålderman' (historiskt):

oltermanni / 4 hist 1 (ammattikunnan vanhin) stárosta m céha (t.gild'ii) (v Fin.). 2 (kylänvanhin) sél'skij stárosta (v Fin.).

Beskrivningen av fackbegreppet förmedlar betydelsekärnan hos det finska begreppet och även den sociala funktionen hos "oltermanni" anges. Dessutom ges ryska översättningsekvivalenter som kan utnyttjas i en text som skall översättas. Efter det finska lemmat finns flera angivelser som preciserar ordet grammatiskt, stilistiskt och kontextuellt. De ryska förklaringarna är utformade så att de kan användas som ekvivalenter. Ett sådant tillvägagångssätt borde användas allmänt också

i fackordböcker, eftersom det på ett mycket ekonomiskt sätt erbjuder förklaringar som är användbara som översättningar samtidigt som det utesluter språknormsbrott och intetsägande förklaringar av typen *Intestatnachfolgeabwickler* som inte är acceptabla som ekvivalenter. Typologiskt skulle I. Vahros och A. Scherbakoffs ordbok klassificeras som allmänordbok. På grund av sin lexikologiska och lexikografiska underbyggnad är den vad gäller framställningen överlägsen många specialarbeten.

Vad gäller tysk-finska ordböcker har frasologiska fackordböcker fått allt större tyngd. De viktigaste exemplen på detta är *Liikekielen sanakirja suomi-saksa* av Outi Steuer och Liisa Tiittula (1983) och *Kauppakirjeenvaihdon lausesanakirja suomi-saksa* av Hannu Teräs och Kaius Sulonen (1967). Den senare innehåller ett urval av 4500 uttryck med tyska motsvarigheter som är centrala inom handelskorrespondens.

För att karakterisera lemmat använder man sig både av metoder som är välkända ur andra ordböcker och av kontextprov. Dessa består mestadels av en hel sats på utgångsspråket med översättning till mål-språket (jfr *illustrative quotations* i Landau 1991:166). Det förekommer alltså inga definitioner utan bara kontextprov och ur dessa skall användaren själv sluta sig till betydelsen, m.a.o. det riktiga bruket av ordet. Detta tillvägagångssätt befriar författarna från arbetet med besvärliga och bristfälliga definitioner som ändå är för snäva eller för vida. Användarna förses med autentisk och empiriskt framtagen kontext som visar hur ett lexem används i stället för med föreställningar, ofta författarens egna, om hur ett uttryck skall användas. För mindre avancerade användare med annat modersmål är metoden dock förbunden med nackdelar. De blir tvungna att försöka sluta sig till betydelsen hos ett uttryck enbart utifrån kontext. Illustrativa exempel är till särskilt stor hjälp om det utgångsspråkliga lemmat i fråga om ordklass och syntaktiska egenskaper inte motsvarar ekvivalenten på målspråket, t.ex. Steuer & Tiittula (1983):

päämies (vertreten; i,a-e) seuraavan edustussopimuksen osapuolet ovat Martin Schröder edustajana ja Kauppakumppanit Oy päämiehenä / die Vertragspartner des folgenden Vertretungsvertrages sind Herr Martin Schröder als Vertreter und Kauppakumppanit Oy als vertretene Firma
['parter i följande representationsavtal är MS som representant och K som huvudman'].

Vidare fungerar det bra för att åskådliggöra användningen av polysema lemmat (Teräs & Sulonen 1967):

liike die Firma, -en, das Geschäft, -e, das Haus, -er, der Betrieb, -e; liike (toiminimi) nauttii suurta arvonantoa (ks. myös yritys)/ die Firma steht in hohem Ansehen
[firman har gott anseende]

Att ge kontextprov i lexikografiska arbeten av ovan diskuterade typ är dock vanligt bara i problematiska fall.

Ett försök av ett nytt slag utgör den femspråkiga glossaren *Tuomioistuinsanasto* ['Domstolsordlista'] (2001), som hänför sig till domstolarnas verksamhet i Finland. Den metodik som använts i den är ägnad att bilda grundval för en ytterst omfångsrik och uttömmande framställning över det relevanta juridiska ordförrådet. Ordboken baserar sig på ett koncept som är mycket användbart, också för databehandling, där terminologiska aspekter inom rättsspråket behandlas på flera språk ur såväl juridisk som lingvistisk synvinkel.

Ovan diskuterade arbeten har för det mesta kommit till genom mer eller mindre intuitiva undersökningar av finskt juridiskt språk. I Finland saknas tills vidare en omfattande lexikografisk framställning över det juridiska språket, en *Thesaurus Linguae Iuridicae Fennicae*, som kunde utnyttjas både för enspråkiga analyser och vid redigeringen av flerspråkiga ordböcker. I ett sådant verk kunde finskt juridiskt språk kartläggas både diakront och synkront och det skulle inkludera juridiskt språkmateriel utgående från innehållssidan och inte från uttrycksidan. Om rättsinformatisk teknologi utnyttjas kan en nästan obegränsad mängd sakinformation (språkexempel, definitioner, litteraturhänvisningar) läggas in, och även rättsterminologi på andra språk. Som situationen ser ut i dag vad gäller rättslexikografiska arbeten över finskan skulle det gälla att infria de krav som ställs också på andra håll (Mattila 2002:536).

5. Kontextsensitiva ordböcker

Moderna lexikografiska arbeten tenderar att i allt högre grad beakta kontexten när artiklarna till de enskilda uppslagsorden utarbetas. Den nederländsk-spansk-nederländska juridiska ordboken påminner redan i hög grad om en lexikologisk studie genom att fackordförrådet åskådliggörs i sin kontext (Oosterveld-Egas Repáraz & Vuyk-Bosdriesz (ed.) 1990). Ordboken ger inte bara kontext för lemmarna på ett sätt som gör det lättare att använda dem i satser utan den förmedlar även juridiska fakta i den mån det behövs för översättning. Makrostrukturen i ordboken har kommit till genom att lemmalistor tagits in från existerande ordböcker, från enspråkiga ordböcker, genom ett urval på basis av en utvärdering av juridisk litteratur och genom att vardagsspråkliga uttryck tagits med, t.ex. holländska *nader* 'närmare' och *uitvoering* 'export'. Kontextangivelserna ges med hjälp av syntagmer; hela satser förekommer inte av tekniska skäl. Uttryck som är karakteristiska för nederländskt rättsspråk markeras särskilt (t.ex. *waterhouding*). Nederländskan utgör utgångspunkten för den concep-

tuella ramen och för de juridiska faktaupplysningarna. Ordboken dokumenterar på ett föredömligt sätt det nederländska och det spanska rättsspråkets status. Den råkar dock av tekniska skäl ut för begränsningar som knappast kan lösas med traditionella lexikografiska metoder. Det har inte varit möjligt att ta med hela satser eller textprov, utan kontexten anges syntagmatiskt eller antydningssvis och måste rekonstrueras av användaren eftersom den har abstrakt form. Vidare har det inte varit möjligt att beakta både det nederländska och det spanska receptionsperspektivet; ordboken är principiellt sammanställd från nederländsk utgångspunkt. De juridiska faktaupplysningarna, slutligen, har kunnat tillhandahållas bara genom markeringar vid de enskilda uppslagsorden; hänvisningar till facklitteratur, illustrerande exempel eller encyklopediska förklaringar har inte gått att få med. Problemen med den nederländsk-spanska ordboken tydliggör de lexikografiska problemen med en flerspråkig juridisk ordbok. En dokumentation av rättsspråket kan fylla den praktiska funktionen som översättningshjälpmedel optimalt först när den facklexikaliska kontexten återges genom textprov och hänvisningarna till juridiska data stöder sig på ett omfattande textmaterial.

I och med att datorn gjort sitt intåg i den moderna vetenskapen har också de lexikografiska metoderna förändrats (Landau 1991:272–293). Nya tekniska procedurer har framför allt gjort det möjligt att i mycket större omfattning ta med kontext och textprov och även teoretiskt informationsmaterial. I databanker av det slag som också kan fungera som ordböcker kan en mängd information inkluderas: juridiska kärnbegrepp (substantiv, adjektiv, verb), juridisk fraseologi, andra fenomen inom juridiskt språkbruk som kan fogas till de enskilda kontexterna och textsorterna och rättsspråkliga textstrukturvarianter. Databanken är till skillnad från de lexikografiska verk som hittills framställts en dynamisk materialsamling. I den kan en stor mängd information lagras, tas fram och kombineras. Därigenom är svårigheten med var i ett statiskt lexikografiskt material man skall lägga in element från olika juridiska områden redan övervunnen. Det är i gengäld nödvändigt att arbeta ut metoder för hur urval skall göras och hur det lagrade materialet skall bevaras.

Den traditionella lexikografien har genomgått talrika innovationer i och med de nyaste lexikografiska arbetena och projekten med de flerspråkiga juridiska ordböckerna. Det som först och främst märks är att den gräns mellan ordbok och encyklopedi som hittills iakttagits så strängt nu har upphävts (beträffande det traditionella synsättet jfr Landau 1991: 6: "Dictionaries are about words, encyclopedias are about things.") och att definitionens roll har försvagats i och med att det kommit in fler exempel på hur lemmat används i kontext och kotext. Vidare har det visat sig att databanker – så snart redskap för

selektion och administration av de lagrade texterna står till förfogande – är ägnade att bidra med fler positiva förslag om hur man principiellt skall lösa översättningsproblem med hjälp av juridiska fackordböcker. I det läget är det tillrådligt att den lexikografiska forskningen koncentrerar sig på databanksprojekt och bygger under dem med teoretiska argument. Andra lexikografiska försök verkar idag med hänsyn till den snabba utvecklingen inom informatiken mindre relevanta. Så snart de motsvarar de fordringar modern lexikografisk forskning ställer bör sådana emellertid föras in i en databank.

Den utveckling de flerspråkiga juridiska ordböckerna hittills uppvisat, alltså att kontexten ges större tyngd genom språkexempel och textprov och genom att hänvisningstekniken har förbättrats, innebär en bestående förbättring av ordböckernas brukbarhet för den praktiskt orienterade användaren. En ordbok som sammanställts i den formen motsvarar de ändrade anspråk modern lexikografi ställer, dvs. att lemmarna definieras eller karakteriseras i sin kontext.

En ordbok som däremot begränsar sig till kontextangivelser dokumenterar visserligen den fackspråkliga användningen av lexemen utifrån språkssystemet men bortser från problemet med inkompatibla rättssystem. Den lämpar sig därför inte heller som hjälpmedel för problematiska översättningsfall. I regel undviker fackordboken kvalifikationsuppgiften för inkompatibla begrepp genom att helt enkelt utelämnar problematiska ord och därmed låtsas att det inte finns några problem.

Om frågeställningarna kring de flerspråkiga juridiska ordböckerna beskrivs ur juridiskt perspektiv kommer man tillbaka till grundproblematiken, som hänger samman med språk- och rättssystemet. Om man hänvisar till detta beroendeförhållande innebär det samtidigt att man utvidgar det nödvändiga undersökningsperspektivet med rättslingvistiska aspekter. Den komplexa problemställningen förutsätter att man beaktar de resultat som hittills nåtts inom rättslingvistik – som ju fortfarande befinner sig i utveckling – och den verifierar än en gång hur nödvändigt det är att utveckla en rättslingvistik som utgår från empiriskt material och praktiska problem.

Litteratur

- David, R. 1978: *Les grandes systèmes de droit contemporains*. Paris.
 Ferid, M. 1986: *Internationales Privatrecht*. Frankfurt a.M.
 Galdia, M. 2003a: Juridisten tekstien kääntäminen erityisesti suomalais-saksalaisen vertailun näkökulmasta [’Översättning av juridiska texter med särskild jämförelse mellan finska och tyska’]. I: *Lakimies* 2003/1, 3–22.

- Galdia, M. 2003b: Rechtsvergleichendes Übersetzen. I: *The European Legal Forum* 1/2003, 1–5.
- Hakulinen, Y. J. 1974: *Uusi lakikielen sanakirja. Suomi-ruotsi-saksa* ['Nya juridiska ordboken. Finsk-svensk-tysk']. Porvoo.
- Hausmann, F.J. 1985: Lexikographie. I: C. Schwarze, D. Wunderlich (eds.) *Handbuch der Lexikologie*. Königstein /Ts, 377–411.
- Heinrich, D. 1971: *Einführung in das englische Privatrecht*. Darmstadt.
- Hiltunen, R. 1990: *Chapters on Legal English*. Helsinki.
- Kemppinen, K. 1999: Lakikieli ['Lagspråk']. I: *Encyclopaedia Iuridica Fennica*, 7. vol. Helsinki, 363–366.
- Landau, I.S. 1989: *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge.
- Lundmark, Th. 1999: Über die grundlegende Unmöglichkeit ein juristisches Wörterbuch mit der Zielsprache Englisch zu erstellen. Ein Plädoyer für eine Rechtszyklopädie. I: de Groot/Schulte (eds.) *Recht und Übersetzen*. XXXX, 59–65.
- Manuila, A. 1981: *Progress in Medical Terminology*. Basel.
- Mattila, H. 1999: Oikeussanakirjat ['Juridiska ordböcker']. I: *Encyclopaedia Iuridica Fennica*, vol. 7, 809–815.
- Mattila, H. 2002: *Vertaileva oikeuslingvistiikka* ['Kontrastiv rättslingvistik']. Helsinki.
- Oosterveld-Egas Repáraz M.C./ Vuyk-Bosdriesz (eds.) 1990: *Juridisch Woordenboek Nederlands-Spaans met register Spaans-Nederlands*. XXX
- Romain, A. 1983: *Dictionary of Legal and Commercial Terms English-German*. London.
- Romain, A. 1985: *Dictionary of Legal and Commercial Terms German-English*. London.
- Tuomioistuinsanasto* ['Domstolsordlista'] 2001. Helsinki.
- Vahros I./ Scherbakoff A. 1977: *Suomalais-venäläinen sanakirja* ['Finsk-rysk ordbok']. Moskva.
- Zgusta, L. 1971: *Manual of Lexicography*. The Hague/Paris.

Översättning från tyska: Nina Martola